

VLEERMUIZEN 'S ZOMERS IN DE DUINEN

Kees Mostert

In Duin 1986-2 heeft Peter Lina in korte trekken het belang aangegeven van onderaardse bunkerstelsels in het duingebied als overwinteringsgebied voor vleermuizen. Tot voor kort was echter niet bekend in hoeverre de duinen ook in de zomer, als de bunkerstelsels vrijwel geheel verlaten zijn, van belang zijn als fourageer- en verblijfplaats voor de vleermuizen.

Door de komst van de 'bat-detector' is het mogelijk geworden een beeld te vormen over de bevolking in het duingebied in de zomer en de dan voorkomende vleermuissoorten. Omdat dit onderzoek pas enige jaren geleden op gang is gekomen, kunnen hier alleen de eerste globale bevindingen worden besproken. Onderzoek is onder meer verricht in duingebieden op Schouwen en Walcheren, het Staelduynse bos, Ockenburg, Wassenaar en de Amsterdamse Waterleidingduinen (AWD).

In Nederland wordt in het veld voornamelijk gebruik gemaakt van een mini-bat-detector. Dit apparaatje, dat veel op een kleine radio lijkt, kan door middel van een zeer gevoelige microfoon ultrasone geluiden opvangen van vleermuizen binnen een cirkel van enige tientallen meters en vertalen in hoorbare tikken. Behalve het opsporen van vliegende vleermuizen in het donker is het na een flinke dosis veldervaring ook mogelijk, op grond van klank, ritme en hoogte van het geluid, de meeste in Nederland voorkomende soorten op naam te brengen. Daarnaast is het ook mogelijk (soms gedeeltelijk gesteund door visuele hulpmiddelen) een goede indicatie te krijgen voor de aanwezige aantallen vleermuizen en kunnen in de vroege ochtenduren betrekkelijk eenvoudig kraamkolonies worden opgespoord. In de afgelopen jaren zijn voornamelijk met behulp van de batdetector gegevens verzameld over vleermuizen in het zomerhalfjaar in een aantal duingebieden. In de meeste gebieden zijn echter slechts een paar losse excursies gehouden. Hierdoor is lang nog niet alles bekend en is onze kennis nog fragmentarisch. Toch zijn de eerste resultaten al zeker de moeite waard om te behandelen en te vergelijken met de overwinteringsgegevens uit de bunkers.

Soorten

Bijna alle in Europa voorkomende vleermuizen hebben zich in zekere mate aangepast aan de menselijke omgeving. Sommige soorten zijn daarin heel ver gegaan, terwijl andere soorten nog maar nauwelijks in de buurt van menselijke omgeving voorkomen; de meeste soorten hangen daar ergens tussenin. Soorten als de Dwergvleermuis en Laatvlieger hebben zich zo aangepast dat ze zowel 's zomers als 's winters gebruik kunnen maken van menselijke behuizingen. Deze soorten komen dan ook talrijk voor en hebben in de winter geen 'kunstmatige' schuil-

plaatsen zoals groeven, ijskelders en bunkers nodig; in de bunkers in het duingebied worden ze 's winters dan ook niet aangetroffen. De meeste soorten, waaronder Watervleermuis en Baardvleermuis, leven 's zomers in holle bomen (alhoewel ze soms ook in menselijke behuizingen voorkomen) en hebben 's winters voor hun winterslaap speciale omstandigheden nodig om te overleven; deze soorten vinden we in het winterhalfjaar in de bunkers. Deze soorten zijn vaak minder algemeen of komen slechts plaatselijk voor en behoeven onze bescherming meer dan de eerstgenoemde soorten.

Watervleermuis (Myotis daubentonii)

De Watervleermuis is in Nederland de talrijkste Myotis-soort en overwintert als vleermuis in de ondergrondse bunkercomplexen. 's Zomers jaagt de soort vrijwel uitsluitend laag boven open water, liefst omgeven door bomen, bosschages of rietstroken. Het plasseengebied van de waterleidingduinen is dan ook een ideaal biotoop voor deze soort. Onderzoek op Oostvoorne, in de Wassenaarse duinen en de Amsterdamse Waterleidingduinen heeft aangetoond dat er in het zomerhalfjaar honderden foeragerende Watervleermuizen aanwezig kunnen zijn. De Watervleermuizen die boven het water van de Wassenaarse duinen jagen zijn afkomstig uit de landgoederen tussen Den Haag en Wassenaar, waar de dieren in een zestal grote oude beuken en eiken hun grote (kraam)kolonies hebben. Deze dieren vliegen iedere avond, via vaste routes, naar het duingebied en in de vroege ochtend weer terug naar hun kolonie in de landgoederen. Het lijkt aannemelijk dat een groot deel van de dieren, die 's winters in de bunkers verblijven, 's zomers in het duingebied foerageren en in de binnenduynrandbossen slapen. Dit komt ook overeen met de bevindingen in de Amsterdamse Waterleidingduinen en Ockenburgh. Duingebieden met open water zijn dus het gehele jaar van groot belang voor deze soort, temeer daar er aanwijzingen zijn dat de Watervleermuis in het hafdistrict (polderland) groten-deels afwezig is.

Baardvleermuis (Myotis mystacinus cf.)

De Baardvleermuis verblijft in de winter slechts in zeer kleine aantallen in de winterverblijven in de duinstrook. In het oosten en zuiden van ons land komt de soort echter talrijk voor in vergelijkbare objecten. Ook de inventarisaties in het zomerhalfjaar hebben in het duingebied nog maar weinig Baardvleermuizen opgeleverd. In de omgeving van Wassenaar werd slechts een exemplaar waargenomen in Clingendael. Een aardige vondst betreft een kleine zomerkolonie van deze soort in een holle boom in het Staelduynse bos. In

Staelduyn en Hoek van Holland werden in de bunkers 's winters ook meer Baardvleermuizen gevonden dan elders. Naar verwachting zullen er ook in de toekomst niet veel Baardvleermuizen voor komen in het duingebied.

Meervleermuis (Myotis dasycneme)

Deze soort wordt de laatste jaren wel in toenemende mate overwinterend aangetroffen in de Wassenaarse duinen, maar is in het zomerhalfjaar nog niet in het duingebied gevonden. Naar verwachting komen Meervleermuizen van elders om speciaal in de bunkers te overwinteren; in het Friese, Overijsselse en Hollandse hafdistrict zijn diverse kolonies bekend in huizen (spouwmuren) en kerken.

Dwergvleermuis (Pipistrellus pipistrellus)

Deze soort is samen met de Watervleermuis in het duingebied in het zomerhalfjaar verreweg de talrijkst voorkomende soort. Hij jaagt op allerlei soorten plaatsen, maar het meest boven water, langs en in bossen en bosschages, maar ook langs (verlichte) wegen, paden en huizen. Beschutting is belangrijk voor de Dwergvleermuis en hij is dan ook zelden op open of weinig begroeide stukken aan te treffen (evenals de meeste soorten vleermuizen). Vermoedelijk zijn de vele tientallen tot honderden Dwergvleermuizen die met name de meer bosrijke delen van de Wassenaarse duinen en de Amsterdamse Waterleidingduinen bevolken, afkomstig uit in de nabije omgeving liggende woningen of dorpen, waar de Dwergvleermuis huist in spouwmuren, daklijsten en vele andere vergelijkbare ruimten.

Ruige Dwergvleermuis (Pipistrellus nathusii)

Zowel in Staelduyn, de Wassenaarse duinen, de AWD als Ockenburgh zijn vooral in het najaar tientallen waarnemingen van foeragerende exemplaren gedaan. Mogelijk verblijven solitaire mannetjes of kleine gezelschappen in boomgroepen of beboste delen van het duingebied. Het is echter te verwachten dat het merendeel afkomstig is uit de binnenduinrandbossen, die een ideaal biotoop voor deze soort vormen.

Laatvlieger (Epesicus serotinus)

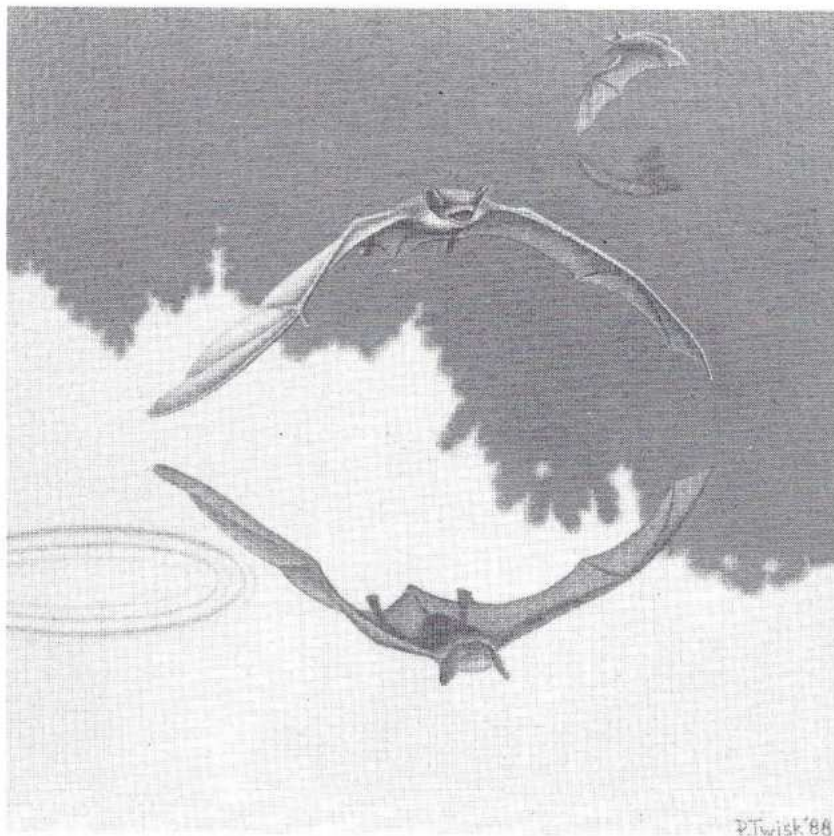
Net als de Dwergvleermuis is de Laatvlieger zowel 's zomers als 's winters aanwezig in menselijke behuizingen. Hoewel de soort talrijk voorkomt en met name het beschutte en met watergangen doorsneden duingebieden een interessant jaaggebied voor deze soort kunnen zijn, is de soort tot nu toe zelden in de duinen waargenomen. Alleen in het duingebied op Schouwen, vlak achter Renesse, zijn regelmatig foeragerende Laatvliegers aangetroffen.

Rosse Vleermuis (Nyctalus noctula)

Van deze boombewonende vleermuis zijn in de binnenduinrandbossen rondom Haarlem, Den Haag en Wassenaar al verschillende kolonies gevonden. Toch is deze soort slechts één maal waargenomen in het duingebied en wel in de Kijfhoek-Bierlap bij Wassenaar. Het lijkt erop alsof het gros van deze dieren boven de binnenduinrandbossen, de polders en het open water ten oosten van het duingebied blijft foerageren.

Samenvattend kan worden gezegd dat met name de bosrijkere en waterrijke duingebieden zeer goede vleermuisgebieden zijn in het zomerhalfjaar. Afgezien van de opmerkelijke dichtheden van enkele soorten lijkt het erop dat het voorkomen van bepaalde soorten, waaronder Rosse Vleermuis, Watervleermuis en Baardvleermuis in West-Nederland voor een groot deel gerelateerd is aan de duinstreek met haar vele binnenduinrandbossen, waar oude holle bomen en beschutte waterpartijen nog volop aanwezig zijn. Onderzoek in de komende jaren zal meer exacte gegevens over vleermuizen opleveren en misschien nog andere soorten aan de lijst toevoegen.

K. Mostert is regelmatig als inventarisatiemedewerker werkzaam bij de Directie Natuur, Milieu en Faunabeheer van het Ministerie van Landbouw en Visserij en heeft in die hoedanigheid onder meer vleermuisonderzoek verricht in delen van Zuid-Holland en Noordwest-Overijssel.

Jagende Watervleermuis (tekening: P. Twisk)